

ETO: 639.21(439)(282.243.7)”20”
821.511.141(439)-4:39”20”

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Kothencz Kelemen

∴ Főmuzeológus, Türr István Múzeum, Baja
∴ kothenczkelemen@gmail.com

„ŐSEINK ÉS ELŐDEINK ÖRÖK EMLÉKEZETÉRE A JÖVŐ HALÁSZNEMZEDÉK- NEK PEDIG TANULSÁGRA”

Halászati örökség a Duna mentén

*”For the eternal memory of our ancestors and predecessors and for a
lesson for future fishing generations”*

Fishing heritage along the Danube

*„U večni spomen naših predaka a za nauk budućim ribarskim
naraštajima”*

Ribolovačko nasleđe duž obala Dunava

Tanulmányában a szerző a hagyományos dunai halászat üzemmformáinak (nagyhalászat, kishalászat, orvhalászat) 21. század eleji változásait vizsgálja. A Duna magyarországi alsó szakaszának hagyományos kisszerszámú halászata 2013-ban felkerült a szellemi kulturális örökség magyar nemzeti jegyzékére. Ezzel egy időben a 2013-as új halászati törvény – és 2015-ös módosítása – 2016-tól megszüntette a kereskedelmi célú halászati engedélyek kiadását, ezzel megtiltotta a nagyháló kerítőhalászatot, amivel elsősorban értékesítésre szánt halakat fogtak a halászok. A hagyományos dunai halászat tárgyi emlékei családai és közgyűjteményekben érhető el. A szellemi örökséganyag írással megörökíthető részét néprajzkutatók, helytörténészek jegyezték fel. A kézzel megfoghatatlan örökségelem, a halászok mesterségbeli tudása a fejükben és a kezükben rejlik. A 21. század elején felértékelődik a hagyományos tudás nemzedékről nemzedékre történő átadása. A digitális technika segítségével az átörökítésének új útjai nyílhatnak meg az örökségük megismerésére és átvételére fogékony személyek előtt.

Kulcsszavak: halászat, szellemi kulturális örökség, muzeológia

ELŐLJÁRÓBAN

„Kiszedésnél a laptáros a laptáros felin a parát, a hálómester a hálós felin a parát szedi. Aki a hálósladik közepin ül, a legény, az a hálós felin az inat, a másik legény a laptáros felin. A két gyerök, akik a krancliba ülnek, letartják, a köteleket szedik össze és beszédéskor a vizet dobálja. Nem hányja, mert annyit nem iszik.

Kidobásnál a laptáros pöckös, a legény segít dobni a háló inát, a hálós ladik legénye pedig a parást. A hálómester kormányoz. Így van két krancáros, két legény és stuer mester. Beszédéskor ugyanazok, akik kidobják, csak a laptáros krancáros szedi a léhést, a hálós krancáros a vizet méri” (SOLYMOS 1950: 3).

Az idézett szöveget Havas Ádám (szül. 1909) dunaszekcsői sváb halász mondta Solymos Ede néprajzkutatónak 1950 nyarán, a Baja melletti csertai halásztanyán.

Egyes kutatói vélemények szerint a halászat a 17. században gróf Hoffkirchen Lajos által betelepített halászházak révén németesedett el annyira, hogy külön artikulusokat és német eszközövegeket készítettek (Alapy Gyula munkájára hivatkozik SOLYMOS 2005: 48). Solymos Ede a *Dunai halászat* című munkájának második, bővített kiadásában külön mesterszótárt közölt a halászházak által használt szakszavak és tájszavak megértéséhez (SOLYMOS 2006: 331–366).

A magyarországi néprajztudomány jelentős eredményeket ért el a halászat kutatásában. Köszönhető ez a jeles „üttörő” – a 19–20. század fordulóján egymással gyakran polemizáló – személyiségek, Herman Ottó és Jankó János munkásságának, valamint a 20. század második felének jeles halászati témaspecialistáinak, Solymos Ede és Szilágyi Miklós tevékenységének, akik egymás kutatásait megbecsülték, inspirálták, kiegészítették (JANKÓ 1900; HERMAN 1887, 1988. További bőséges szakirodalom Solymos Ede és Szilágyi Miklós munkáiban: SOLYMOS 1965, 2001, 2005; SZILÁGYI 2001, 2002).

A vajdasági halászat és halgazdaság természeti lehetőségeiről Milan Bajić földrajzprofesszor közölt alapos tanulmányt 1978-ban (BAJIĆ 1978). A Vajdaság halászati örökségére néprajzkutatóként Beszédes Valéria is felfigyelt, és 1995-ben a *Szabad Hét Nap* című lap *Örökség* sorozatában *Vizek világa* alcím alatt több rövid írást közölt a halászházokról és azok szerszámairól (BESZÉDES 1995a, 1995b, 1998). A zentai Városi Múzeum állandó néprajzi kiállításában a halászat önálló tematikus egységként jelenik meg, bemutatva a tevékenység tárgyi emlékéanyagát (SOLYMOS 1976; NAGY ABONYI 2004: 34–42). A Drávaszög halászatáról, vízgazdálkodásáról Lábadi Károly jelentetett meg könyvet és tájlexikont (LÁBADI 1987; 1996).

SZELLEMI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG

Az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete, az UNESCO közgyűlése az 1972-es Épített és természeti világörökség egyezmény továbbgondolása eredményeként 2003-ban elfogadta a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló egyezményt. A Szellemi Kulturális Örökség Egyezményt az UNESCO többek között azért alkotta meg 2003-ban, hogy ráirányítsa a figyelmet az örökségüket tudatosan őrző közösségek kézzel megfoghatatlan szellemi örökség-elemeire (intangible heritage), azokat társadalmi szinten – elsősorban a fiatalok körében – tudatosítsa, ezáltal elősegítse a nemzedékről nemzedékre átörökített kulturális javak továbbélését.

A szellemi kulturális örökség lehet szokás, ábrázolás, kifejezési forma, tudás, készség, amelyet a közösségek kulturális örökségük részeként elismernek. Ez a közösségi tudás nemzedékről nemzedékre öröklődik, és többek között az alábbi területeken nyilvánul meg: szóbeli hagyományok és kifejezési formák; tradicionális előadó-művészetek; társadalmi szokások és rítusok, ünnepi események; a természettel és a világegyetemmel kapcsolatos ismeretek; valamint a hagyományos kézműves termékek előállításához szükséges tudás és készségek (BRUGMAN 2008: 21).

Miért fontos a 21. század elején a helyi, közösségi hagyományok, az élő örökség megőrzése? Milyen formában lehet a többségi társadalom számára „fogyaszthatóvá” tenni a kisközösségi értékeket? Hogyan lehet a helyi tudást fenntartani és átörökíteni a következő generációknak? A szellemi kulturális örökség elemeinek feltérképezésével és közzétételével az UNESCO egyik fontos célja a hagyományokat aktívan őrző közösségek megerősítése, helyi értékek megőrzése, felértékelése és bemutatása nemzeti, illetve nemzetközi szinten.

Magyarország részes tagállamként a fent említett egyezményt 2006-ban ratifikálta, és 2008-ban megalakult a Szellemi Kulturális Örökség Magyar Nemzeti Bizottsága, amelynek legfontosabb feladata összeállítani hazánk szellemi kulturális örökségeinek jegyzékét. 2009-ben a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum kötelékében megalakult a Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóság. A Szellemi Kulturális Örökség magyarországi regisztere évről évre folyamatosan bővül. Szerbia 2010-ben ratifikálta az UNESCO-egyezményt. Napjaikban zajlik a Vajdaság területén meglévő örökségelemek feltérképezése.¹

¹ A munkát végző néprajzkutatók egy kiállításon mutatták be az általuk a szellemi örökség témakörébe sorolt kilenc kulturális területet, melyek a következők: a bácskai magyar lakodalmak szokásrendje, a doroszlói szüreti bál, a gombosi betlehemezés és „bölcsőkéz”, a hajdújársi szüreti napok, a ludasi mesemondás, a moholi úrna-

Baja környékén négy kishalász egyesület – zárójelben az alapításuk helyszíne és éve – működik napjainkban: a Szekszárd és Vidéke Béke Kishalászok Egyesülete (Szekszárd, 1956), a Sárköz Kisszerszámos Halász Egyesület (Sükösd, 1985), a Dunagyöngye Kishalász Egyesület (Fajszt, 1986), valamint a Gemenc Kishalász Sportegyesület (Baja, 1992). A felsorolt egyesületek 2008-ban megalapították az Országos Kishalász Érdekszövetséget, amelynek célja, hogy egységbe tömörítse és hatékonyan, egységesen képviselje a magyarországi kishalász egyesületek és csoportok érdekeit.² 2013-ban az Országos Kishalász Érdekszövetség *Hagyományos halászat a Duna magyarországi alsó szakaszán* címmel felterjesztést nyújtott be a Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóságához.³ Az örökségelem felvételét a szellemi kulturális örökség magyar nemzeti jegyzékére 2013. szeptember 20-án hirdették ki Kőszegen.

A kihirdetéssel államilag is megerősítésre került, hogy a kishalászok kezűssége és a fejükben lévő tudás a magyar szellemi kulturális örökség fontos és megőrzendő területe. A halfogás hagyományos módjait végző személyek munkavégzésük révén jelentős természetismereti, halélettani, halbiológiai ismeretekkel rendelkeznek.

KÉZMŰVES KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG

A halász foglalkozás ugyan nem tartozik a hagyományos értelemben vett kismesterségek közé, a szakma gyakorlói azonban jelentős kézműves tevékenységet is folytatnak, amelyhez elengedhetetlen szellemi tudással rendelkeznek.

Szulovszky János megfogalmazása szerint a kézműves kulturális örökség – röviden: kézműves örökség – szűkebb értelemben „a kézműves-kisipari mesterségek művelőinek szellemi hagyatéka (napjainkig felhalmozott és továbbadott szak- és üzletviteli ismeretei, munkakultúrája) mellett magában foglalja a tárgyiasult tudásukat (termékeiket) és tárgyi világukat (munkaeszközeiket, műhelyeiket, életmódjuk anyagi elemeit), s az ezekre vonatkozó történeti és recens, élő és élettelen forrásokat”. A kézműves örökség a tágabb értelmezés szerint „kiterjed az önellátó jellegű ház körüli

pi virágszőnyeg-készítés, a református települések csigatészta-készítési gyakorlata, a *vajalja*, vagyis a vajból vagy tejfölből rántással sűrített étel készítésének gyakorlata, valamint Kupuszina nyelvjárása és szokásvilága (PAPP 2012).

² A közös érdekvédelmi szervezet létrehozása már 2006-ban Fajszt, a Dunagyöngye Kishalász Egyesület éves közgyűlésén megfogalmazódott (RAJNAI 2006).

³ A jelölő nyomtatvány elérhető a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóság honlapján. <http://szellemikulturalisorokseg.hu/doks/nyomtatvanyok/halaszat.pdf>

munka és a gyáripar közötti átmeneti sávba tartozó tevékenységekhez kapcsolódó szellemi és anyagi hagyatékra” (SZULOVSKY 2010: 15).

A Duna menti településeken élő ügyes kezű teknővájó cigányok puha nyár- és fűzfából mosó-, húsos- és dagasztóteknőket, valamint kisebb-nagyobb fatálakat, tányérokat, kanalakat, villákat faragtak. Emellett ők voltak az egyetlen farönkből faragott vízi közlekedési eszközök készítői is.

Érsekcsanádon egy padlásról került elő az az egy fából vájít csónak, amit Solymos Ede néprajzkutató, igazgató a Türr István Múzeum *Élet a Dunán* című állandó kiállításán mutatott be a látogatóknak. A vízi közlekedési eszköz Baja környékén ismert elnevezése a *hajó*, valamint a *csónyik*.

A múzeumi műtárgy rekonstrukciós másolatát egy tolnai teknővájó cigány, Bogdán János (szül. 1932) készítette el 1999-ben. A munkafolyamatot mozgófilmen dokumentálva Karáth Imre rendező, operatőr – Solymos Ede és Buzetzy Győző szakértők közreműködésével – 2000-ben 14 perces ismeretterjesztő filmet készített *Csónyik születik* címmel.

Bogdán János a fafaragást 12-13 évesen édesapjától, Orsós Istvántól tanulta. Bogdán Jánosnak Nyerges Annával történő házassága kezdetekor apósa, Kalányos István szintén sokat segített a teknővájás szakmai ismereteinek elsajátításában.

A vízi közlekedőeszköz napjainkban is fontos a kisszerszamos halászok számára, mert egyes halászati módszerek csak a csónak, helyi nevén *ladik* segítségével valósíthatók meg. A 20. század közepén az ügyes kezű halász még el tudta készíteni saját ladikkját. A vízi jármű előállítás a 21. század elején azonban már kevés efféle tevékenységhez is értő „specialista” nevéhez köthető (a szeremlei ladikkészítésről lásd: KIS 2011).

A kézműves örökség részét képezi a halászok szerszámkészítési, hálókötési tudása is.

HALÁSZATI ÜZEMFORMÁK VÁLTOZÁSA

Kishalászat

Kishalászoknak – más kifejezéssel élve kisszerszamos halászoknak – nevezzük azokat a halászbereket, akik olyan kisebb méretű halászeszközöket használnak, amikkel azokon a vizes élőhelyeken (például bokros partszélek, kövezések, tuskós medrek, nádasok) is lehet halászni, ahol a más típusú halászeszközt (például nagyhálót) nem lehet hatékonyan alkalmazni. A kishalászok kategóriájába egykor a paraszthalászok, mellékfoglalkozású halászok tartoztak, napjainkban pedig a rekreációs szabadidő-tevékenységet folytató kishalászok sorolhatóak ide (vö.: SZILÁGYI 2001: 141–142).

A kisszerszamos halászok halászeszközeiket (milling, kece, varsa, emelőláló, dobóláló stb.) a 21. század elején is többnyire maguk állítják elő, sőt, egyesek a vízi közlekedésre használt csónakjukat szintén saját kezűleg készítik. A hálókötés fortélyai, a szerszámkészítési praktikák és az eszközhasználat napjainkban is apáról fiúra öröklődik a kishalászok körében.

A halászati tudás átörökítésének szép példáját örökíti meg egy fiatal Baja környéki kishalász elbeszélése. A történetből megtudhatjuk, hogy az ifjú halász számára egyedi és rendkívül fontos időtöltés az apjával és nagyapjával való közös halászat. Három generáció – nagyszülő, szülő és unoka – közös munkájára és tudására van ilyenkor szükség: a legfiatalabb kishalász irányítja a motorcsónakot, az édesapja kezeli a szerszámot, a nagyapja pedig az egyik legfontosabb feladatot végzi: megmondja, hogy az aktuális időpontban hol számíthatnak eredményes halászatra.

Nagyhalászat

A nagyhalász a 18–19–20. században nagyhálóval, azaz tavi vagy folyami kerítőlálóval csoportosan halászó személyt, nem pedig halászati „nagyvállalkozót” jelentett. A 20. század végén és a 21. század elején nagyháló elsősorban azok a halászok használtak, akik egy kereskedelmi cég alkalmazottaként értékesítés céljából halásztak Magyarország folyóin, tavain (SZILÁGYI 2001: 139–140).

A több darabból összeállított kerítőlálójuk egyes részeit a 18–19. században a tagok készítették el, a háló tehát közös tulajdonukban volt, a csapaton belül szigorú munkamegosztást valósítottak meg, a hasznon pedig egyenlő arányban osztottak. Az ilyen, nemcsak munka-kooperációt, hanem vagyonszövetséget is jelentő *bokorszervezet* „utóéletét” a 20. században Solymos Ede is megtalálta, különösen a céhes múltú halászok körében.

Baján a 21. század elején két korlátolt felelősségű társaság végzett kereskedelmi céllal nagyhálós halászatot. A bajai hídtól északra lévő Duna-szakaszt a Rezet Halászati és Kereskedelmi Kft., a folyó déli szakaszát pedig a Baja-Hal Kft. bérelte.

A halgazdálkodásról és a hal védelméről szóló 2013. évi (CII.) törvény 2015-ös módosítása (XLVIII.) 2016-tól nem engedélyezi a kereskedelmi célú halászati engedély kiadását, tehát megtiltja a nagyhálós kerítőlálós halászatot, amivel elsősorban értékesítésre szánt halakat fogtak a halászok. A törvények kizárólag a kisszerszamos halászatot engedélyezik, azt is csak rekreációs céllal.

Orvhalászat

Az orvhalászat az 1888. évi halászati törvény életbelépését követően vált jellemző társadalmi jelenséggé. Az orvhalászok többnyire olyan szegény emberek voltak, akik a saját családjuk ellátása, esetleg az alkalmi értékesítés céljából halásztak. A halászok különbséget tettek a megélhetés kényszeréből halászók, valamint a halászat-horgászat elemi ismereteit tanulgató gyermekek – akik bár tiltott helyen és időben fogták a halat, de „megdolgoztak” érte – és az örizetlenül hagyott szerszámaikat, bárkáikat fosztogató haltolvajok között.

A szegény emberektől szervezettségük különítette el azokat az orvhalászokat, akiknek szinte főfoglalkozásuk volt a tilosban járás, mivel kiterjedt piaci kapcsolatokkal rendelkeztek (SZILÁGYI 2001: 143–145).

A közhiedelem a kishalászokat tévesen azonosítja a vizeket környételesen kizsákmányoló *rapsicokkal*. Ez a tévhit sajnos az információ hiányából fakad. Az Országos Kishalász Érdekszövetség célja ezeknek a feszültségeknek a feloldása, szorosabb együttműködés a horgászokkal és horgászegyesületekkel.

Solymos Ede az 1950-es évek elején több Baja környéki településen gyűjtött orvhalászati szerszámokat. Az orvhalászok a vizsgált korban még használtak olyan munkaeszközöket, amelyek a hivatalos halászok eszközkészletéből már kiszorultak. A Türr István Múzeum néprajzi gyűjteménye részére Buzetzky Győző nyugalmazott igazgató ajándékozott a Gemenc területén begyűjtött orvhalászati eszközöket.

MŰTÁRGYAK AZ ÖRÖKSÉG SZOLGÁLATÁBAN

Halász vándorláda

Solymos Ede múzeumigazgató az 1950-es évek elején tudomást szerzett egy halász vándorládáról, amit Tolnán, Renz József (szül. 1869) őrzött lakásán.⁴ A vándorládát a német származású halász 1891-ben készítette, belesomagolta ruháját, személyes tárgyait, dokumentumait, és hajóval útra kelt Apatin, Zimony, Pancsova, majd Mitrovica települések irányába, hogy a halászmesterség fortélyait elmélyítse (SOLYMOS 1954: 18).

A bajai múzeum vezetője 1954 őszén felkereste az idős halászt, aki azonban nem akart megválni féltve őrzött ládájától. A gyűjtőnek meg kellett értenie, hogy nem a vándorláda a megfizethetetlen, hanem a tulajdonosának a tárgyhoz fűződő ifjúkori emlékei.

⁴ Renz József 1869. január 31-én született Tolnán. Szülei Renz József és Adam Anna. <https://familysearch.org/ark:/61903/1:1:XZ5Y-S93> (2016. 09. 08.)

Solymos Ede szekszárdi néprajzos kolléganőjét, Babus Jolánt kérte meg, hogy kíséрге figyelemmel a láda sorsát, és az idős halász elhalálózását követően értesítse őt erről. 1967 májusában fekete keretes levél érkezett a bajai múzeumba. A gyászjelentés azonban Babus Jolán haláláról tudósította a múzeumigazgatót.⁵ Néhány hét múlva Solymos Ede egy ismeretlen hölgytől, Nahm Olgától a következő levelet kapta: „Babus Jolán barátnője voltam, segítettem neki, ha Tolnán járt néprajzi tárgyakat gyűjteni. Halála előtti napon a kórházban megkért, hogy ő már nem tudja beváltani az Önnek tett ígérését, én érdeklődjem Renz Józsefládája után. Reggelre halott volt... Ígéretemnek teszkek eleget, midőn értesítem, hogy Renz Józsi bácsi már nem él, az örökösök a ládát szívesen átengedik a bajai múzeumnak” (SOLYMOS 1969). A láda napjainkban a Türr István Múzeum *Élet a Dunán* című állandó kiállításán látható.

Az 1891-ben készített vándorláda szép példája annak, hogy a céhek 1872-es megszűnése után a céhes hagyományok továbbéltek. A tolnai halász az ipartestületi időkben is fontosnak tartotta, hogy tanulmányi útjára hagyományos vándorládát készíttessen csomagjai könnyebb szállítására.

A Türr István Múzeum Néprajzi Gyűjteményébe 67.128.1. számon beletárolt mőtárgy Solymos Ede számára a hivatásszeretet és a segítőkészség szimbóluma volt.

Haltartóbárka-makett

A *Halászati örökség a Duna mentén* című – Baján, 2016. április 21-én nyíló – időszaki kiállítás megnyitását követően egy idős úr kereste fel a bajai múzeumban a tárlat kurátorát. Schmidt Lajos nyugalmazott tornatanár elmondása alapján sikerült pontosítani Bajza Lajosnak azt a fényképét⁶, amit az 1930-as években készített a városon átfolyó Sugovica partján álló haltartó bárkákról. Az egykori pedagógus arról számolt be, hogy az egyik bárka deszkajáróján nagyapja, a szintén Schmidt Lajos nevű bárkatulajdonos látható, amint a vállára támasztott haltartó székben viszi fel a város főterén lévő halboltba az értékesítésre szánt halakat. A Schmidt család féltve őriz egy puhafából fűrészelt, színesre festett haltartóbárka-makettet, amit Schmidt Lajos kapott esküvői ajándékként 1905-ben. A makett tulajdonosának elmondása szerint eredetileg díszesen formált írott betűkkel volt a bárkatulajdonos neve feltüntetve a tárgy oldalán, de az idők során megkopott festést édesapja kérésére annak festő barátja „restaurálta”, és ekkor kerültek nyomtatott betűkkel a következő feliratok a bárka oldalaira: „SCHMIDT – LAJOS”, illetve „BAJA 1905.”.

⁵ Babus Jolán (Karsa, 1917. október 14.–Szekszárd, 1967. május 5.) tanár, néprajzkutató.

⁶ Türr István Múzeum Fotótár 1757.

Solymos Ede kutatása eredményeként tudjuk, hogy Schmidt Lajos halkereskedő az egykori Béla király utca 26. szám alatt lakott (SOLYMOS 1984: 384). 1937-ben pedig néhány társával felajánlotta a városi múzeum részére a bajai halászcéh megmaradt tárgyi emlékeit:

„Nyilatkozat

A bajai halászcéh jogutódai kijelentik, hogy az általuk megőrzött céhládát, céhszabadalomleveleket, céhjegyzőkönyveket, nyilvántartásokat, céhzászlót, duplereket stb. – amennyiben még vannak – a bajai múzeumnak örök megőrzés végett, őseink és elődeink örök emlékezetére a jövő halásznemzedéknek pedig tanulságra átadjuk.

Reitman Ernő

Shmidt Lajos

Cigler István

Berger István” (SOLYMOS 1984: 403)

HALÁSZ ŐSÖK TISZTELETE

A Türr István Múzeum *Élet a Dunán* című állandó kiállításán láthatóak a bajai Jónitz házaspár portréi. Megfelelő mellékinformáció hiányában az egyszerű látogató mindössze a művészi alkotást látja a festményeken. A műtárgyakról azonban történeti, néprajzi módszerekkel, a levéltári források és az adatközlők visszaemlékezései segítségével érdekes mikrotörténetek vázolhatóak fel, amelyek a múzeumlátogatók részére is élvezetesebbé tehetik a tárlatnézést.

„A Hungaricana szolgáltatás elsődleges célja, hogy a nemzeti gyűjteményeinkben közös múltunkról fellelhető rengeteg kultúrkinccs, történeti dokumentum mindenki számára látványosan, gyorsan és áttekinthető módon váljon hozzáférhetővé” – olvasható a hungaricana.hu internetes oldal ismeretőjében.⁷

A Bajáról elszármazott, Komáromban élő Tornynos Gáborné Harangos Klára néhány éve az interneten – a fent említett digitális szolgáltatás révén – elolvasta Solymos Edének a bajai halászcéhről írt tanulmányát, amelyben megtalálta Heimbürger és Taub őseit (SOLYMOS 1984: 381, 391–392, 409, 421–422, 424). Tornynosné ezen felbuzdulva elkezdett családfakutatással foglalkozni, belépett a Magyar Családfakutatók Egyesületébe, és rövid idő alatt, nagy elszántsággal az 1700-as évek elejéig vezette vissza Heimbürger és Taub felmenőit. Az adatszolgáltató azon ritka személyek közé tartozik, akinek apai és anyai felmenői között halászok találhatóak. A Heimbürger

⁷ <http://hungaricana.hu/hu/> (2016. 09. 08.)

csalásban az utolsó halászzattal foglalkozó személy az adatközlő nagyapja, Heimbürger János volt. Heimbürger Jánosról és feleségéről, Taub Magdolnáról fényképfelvétel is maradt fenn a családi dokumentumok között.

Heimbürger János halász – miután első felesége elhalálozott – 27 éves korában, 1895. május 27-én feleségül vette a 21 éves Taub Magdolnát.⁸ A halászok közötti baráti kapcsolatot igazolja, hogy a férj tanúja Krizbeck István halász volt.

HALÁSZATI ÖRÖKSÉG NEMZEDÉKRŐL NEMZEDÉKRE

A bajai Türr István Múzeum elektronikus levelesládájába 2010 nyarán a következő e-mail érkezett: „nevem simity laszlo, edes apam halasz szerzeszamai tudtommal meg mindig kialitason vannak. nagyon szeretnek nehany kepet kapni a halaszokrol nemely kepen en is szerepelek mint 6eves gyermek koszonettel ausztraliabol simity laszlo.”

Solymos Ede az 1950-es évek elején emlékezetes kutatónapokat töltött a Bajához közeli Cserta határrész területén dolgozó dunai halászok körében. A néprajzkutató, igazgató a többnyire középkorú halászok között felfigyelt egy kisfiúra, akit több fényképfelvételen megörökített. A gyermek Simity István halász akkor tizenkét éves László nevű fia volt.

A fent említett elektronikus levelezést követően a 2010-es évek elején egy 70 év körüli úr látogatott el Ausztráliából Bajára, hogy a Türr István Múzeum *Élet a Dunán* című állandó kiállítását megtekintse. Az említett múzeumlátogató Simity László (szül. 1940) volt, aki gyerekkorában apja mellett sajtótította el a halászat alpmunkafázisait.

Simity László kedves emlékként idézte fel a közös halászlévacsorákat, amiket a Duna vizéből főztek. A halásztanyák padlásán töltött éjszakákra azonban már kevésbé lelkesen emlékezett, gyerekként ugyanis nehezen viselte el a nagy mennyiségű, pipákból felszálló füstöt, amivel a halászok a szúnyogoktól védekeztek.

A következő nyáron Simity úr ismét Bajára utazott, ekkor már legkisebb fiával együtt, hogy annak megmutassa apai örökségét, a múzeumba került Simity-féle halászszerzőket és az egykori dunai halászatot dokumentáló fénykép- és filmfelvételeket. Amikor a kizárólag angolul beszélő Carl Simity pendrive-on megkapta a K. Kovács László által, Solymos Ede közreműködésével a dunai halászatról készített 20 perces ismeretterjesztő filmet,

⁸ Kalocsai Főegyházmegeyi Levéltár I. 1. d. Baja-Belváros Ház. 1895. 61. sz. Az anyakönyvi bejegyzés szerint Heimbürger János Baja józsefvárosi kerületének 136. számú házában lakott, a feleség pedig szintén abban a kerületben a 39. számú házában. Heimbürger János első felesége, Gruber Anna 1872. január 20-án született Baján.

egyből elküldte e-mailben az Angliában élő bátyjának szemrevételezésre. Az örökség átörökítésének 21. századi formája valósult meg ily módon.

HALÁSZÖRÖKSÉGRŐL ÖSSZEGZÉSKÉNT

A szellemi kulturális örökség elemeinek feltérképezésével és közzétételével az UNESCO egyik fontos célja a hagyományokat aktívan őrző közösségek megerősítése. A helyi örökség megőrzése minden átvett gyakorlatnál, kitalált hagyománynál fontosabb. A tradíció felelevenítése és életben tartása nemcsak a helyi identitást, hanem az adott közösségen belüli csoportkohéziót is erősíti.

A hagyományos dunai halászat tárgyi emlékegyűjteményekben érhető el. A szellemi örökséganyag írással megörökíthető részét néprajzkutatók, helytörténészek jegyezték fel. A kézzel megfoghatatlan örökségem, a halászok mesterségbeli tudása a fejükben és a kezükben rejlik.

A 21. század elején felértékelődik a hagyományos tudás nemzedékről nemzedékre történő átadása. A digitális technika segítségével az örökség átörökítésének új útjai nyílnak meg az örökségük megismerésére és átvételére fogékony személyek előtt.

Zárógondolatként dr. Papp Kincses Emese író, publicista *Hagyomány és modernizáció* című írásából idéznék:

„A mi nemzedékünk tárgyi és szellemi kulturális erőforrások kincsházát örökölte. Kulturális örökségünk minden formája törekeny. Helyi népi hagyományaink (dalaink, meséink, táncaink, szokásaink, kézművességünk, tárgyi emlékeink), épített örökségünk, történelmi emlékeink, múzeumaink, a kollektív kulturális táj, nyelvi értékeink megmentése: a kulturális értékmegőrzés kötelességünk” (PAPP KINCSES 2004).

IRODALOM

BAJIC, Milan

1978 Halgazdaság és halászat Vajdaságban, és a további fejlődés lappangó természeti lehetőségei. = *Létünk*, VIII. évf., 1. sz., 93–130.

BESZÉDES Valéria

1995a A halászok. = *Szabad Hét Nap*, II. évf. (1995. ápr. 6.) 14. sz., 12.

1995b A halászok szerszámai. = *Szabad Hét Nap*, II. évf. (1995. ápr. 27.) 17. sz., 12.

1998 *Örökség II. Kis magyar bácskai néprajz.* (Életjel Könyvek 75.) Szabadkai Szabadegyetem, Szabadka

BRUGMAN, Fernando

- 2008 A szellemi kulturális örökség egyezmény végrehajtásának feladatai. The Intangible Heritage Convention: Challenges of Its Implementation. = CSONKA-TAKÁCS Eszter (szerk.): *Szellemi kulturális örökség – a megőrzés útjai*. Európai Folklór Intézet, Budapest, 19–25, 85–91.

HERMAN Ottó

- 1887–88 *A magyar halászat könyve I–II*. Királyi Magyar Természettudományi Társulat, Budapest

JANKÓ János

- 1900 *A magyar halászat eredete. Zichy Jenő gróf harmadik ázsiai utazása I.* 1–2. rész, Hornyánszky Hiersemann, Budapest–Leipzig

KIS Zoltán

- 2011 Ladikkészítés Szeremlén. = *Bajai Honpolgár*, XXII. évf. 10. (252.) sz., 15–16.

LÁBADI Károly

- 1987 *Kopácsi vízi élet*. Forum Könyvkiadó, Újvidék
1996 *Drávaszög ábécé. Néprajzi és folklór tájlexikon*. hunCro Sajtó- és Nyomdaipari Kft.–Drávaszög Alapítvány, Eszék–Budapest

NAGY ABONYI Ágnes

- 2004 *A zentai Városi Múzeum állandó néprajzi kiállítása*. Thurzó Lajos Közművelődési Központ, Zenta

PAPP Árpád

- 2012 Hagyományos értékeink és az UNESCO. = *Magyar Szó* (2012. márc. 8.)
http://www.magyarsoz.com/fex.page:2012-03-08_Hagyomanyos_ertekeink_es_az_UNESCO.xhtml (2016. 09. 08.)

PAPP KINCSES Emese

- 2004 Hagyomány és modernizáció. = *Hargita Népe*, XVI. évf. (2004. szept. 24.) 225. sz.
<http://www.hhrf.org/hargitanepe/2004/szept/hn040924t.htm> (2016. 09. 08.)

RAJNAI Attila

- 2006 Békét akarnak a dunai halászok. Kevés a hal, sok a kormorán és a rapsic. = *Népszabadság online* (2006. 01. 18.)
<http://nol.hu/archivum/archiv-391097-203408> (2012. 10. 29.)

SOLYMOS Ede

- 1950 *Baja–Csertai halászati gyűjtés*. Türr István Múzeum Adattára, Baja, 129–69.
1954 *Néprajzi gyűjtés a Tolnai HTsz.-ben*. Türr István Múzeum Adattára, Tolna, 187–69.
1965 *Dunai halászat. Népi halászat a magyar Dunán*. Akadémiai Kiadó, Budapest

- 1969 67.128.1. Egy néprajzos naplójából... = *Petőfi Népe*, XXIV. évf. 24. sz., 5.
- 1976 Halászat. = TRIPOLSZKY Géza–BODOR Géza–BENES József (szerk.): *A Zentai Múzeum állandó kiállításának vezetője (kalauza). Vodič stalne postavke Senčanskog muzeja*. Bilingvis, Zenta, 8–18.
- 1984 A bajai halászcéh. = *Cumania*, 8. 377–436.
- 2001 A halászat technikai feltételei. = PALÁDI-KOVÁCS Attila (főszerk.): *Magyar Néprajz II. Gazdálkodás*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 147–191.
- 2005 *Dunai halászat. Hagyományos halászat a magyar Dunán*. 2. kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest
- 2007 *Sugovicán innen – Dunán túl. Válogatott tanulmányok*. Bajai Honpolgár Alapítvány, Baja
- SZILÁGYI Miklós
- 2001 Kutatástörténeti vázlat. = PALÁDI-KOVÁCS Attila (főszerk.): *Magyar Néprajz II. Gazdálkodás*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 104–146.
- 2002 *Halászó parasztok – halászati vállalkozók. Történeti források és elemzések*. (Documentatio Ethnographica 17.) L’Harmattan–MTA Néprajzi Kutatóintézet, Budapest
- SZULOVSKY János
- 2010 *A kézműves örökség mint stratégiai eszköz. Feladatok és lehetőségek*. MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottsága, Budapest

”For the eternal memory of our ancestors and predecessors and for a lesson for future fishing generations”

Fishing heritage along the Danube

In the study, the author examines the changes in traditional fishing forms on the Danube (commercial fishing, small scale fishing, poaching) in the beginning of the 21st century. Traditional fishing with small tools at the lower part of the Danube in Hungary was listed as an intellectual and cultural heritage of Hungary in 2013. At the same time, the new, 2013 Law on fishing – and its amendment of 2015 – ceased the practice of issuing fishing permits for commercial purposes, and by this netting was forbidden, a technique which was primarily used by fishermen to catch fish for sale. Records of traditional fishing forms on the Danube can be found in private, family and public collections. Transcribable parts of the intellectual heritage were recorded by professionals in ethnography and local historians. The intangible part of the heritage, the knowledge and expertise of the fishermen, is to be sought for in the minds and hands of the fishermen. From the beginning of the 21st century, the

value of transferring knowledge about the traditional forms of fishing from generation to generation has widely gained on importance. New ways of transferring knowledge for the sake of recognizing and receiving information about our heritage is being introduced by the help of digital tools – for all interested.

Key words: fishing, intangible cultural heritage, museology

„U večni spomen naših predaka a za nauk budućim ribarskim naraštajima”

Ribolovačko nasleđe duž obala Dunava

U svojoj studiji autor ispituje promene kroz koje su početkom 21. veka prošli načini funkcionisanja (ribolov na veliko, ribolov na malo, nelegalan ribolov) tradicionalnog dunavskog ribarstva. Tradicionalno ribarenje pomoću malih sprava karakteristično za donju etapu Dunava u Mađarskoj stavljeno je 2013. na mađarsku nacionalnu listu duhovnog kulturnog nasleđa. Istovremeno je 2013. usvojeni zakon o ribolovu – i njegova modifikacija iz 2015. – od 2016. obustavio izdavanje dozvola za ribolov u komercijalne svrhe, čime je zabranjeno ribarenje putem ograđivanja velikom mrežom, pomoću koje su ribolovci hvatali ribu prvenstveno namenjenu za prodaju. Građa materijalnih spomen-predmeta tradicionalnog dunavskog ribolova može da se nađe u porodičnim i javnim zbirkama. Deo duhovne baštine koji može da bude ovekovečen zapisivanjem beležili su etnografski istraživači i zavičajni istoričari. Rukom neuhvatljivi element nasleđa, zanatsko umeće ribara krije se u njihovim rukama i glavama. Prenosenje tradicionalnog znanja s jednog na drugo pokolenje dobija na vrednosti početkom 21. veka. Pomoću digitalne tehnike otvaraju se novi putevi za upoznavanje i očuvanje nasleđa i njegovo preuzimanje od strane prijemčivih ljudi.

Ključne reči: ribolov, duhovno kulturno nasleđe, muzeologija

Beérkezés időpontja: 2017. 01. 20.

Közlésre elfogadva: 2017. 02. 08.